

BIANCA OSNAGA

# Despre sentimentul preverbalizării și al supralimbajului

Vorbirea e singurul mijloc de comunicare *dublu* artikulat. De aceea, unii lingviști o consideră unicul limbaj. Dacă la origine cuvintele aveau o forță de simbolizare mult mai accentuată, în timp, acestea s-au depărtat tot mai mult de o motivație, accentuându-li-se caracterul arbitrar și totodată cel general. Cuvintele au fost create în scopul comunicării gândurilor, abstracțiilor. „Între realitate și cunoaștere se interpune totdeauna discursivitatea gândirii, deoarece abstracțiile, judecățile nu se pot forma decât prin cuvintele și propozițiile vorbirii. Fără **obstacolul** vorbirii, nicio percepție n-ar ajunge adevăr și niciun lucru n-ar putea fi silit să-și mărturisească esența”<sup>1</sup>. Altfel spus, nu există idee preverbalizată. Consecințele acestui fapt se văd și la nivel individual, căci limitele limbajului reflectă limitele propriei lumi.

„Vorbirea produce **gândirea**, dar gândirea nu se reduce la vorbire. Odată ivite, gândurile dobândesc o autonomie crescândă, față de cuvintele prin care și în care s-au format și s-au dezvoltat, dar nicio clipă nu pot ajunge independente de vorbire”<sup>2</sup>. O idee care nu-și găsește rostirea fără îndoială nu e suficient clarificată în mintea vorbitorului. Senzația de inexprimabil și de independență a gândirii față de vorbire rămâne o scuză necredibilă. Rapiditatea proceselor gândirii și spontaneitatea acestora dă iluzia că gândirea ar fi independentă de rostire, că ideile s-ar naște pure la nivelul cortexului, ca abia după aceea să capete „materialitate” prin limbaj: „Există uneori chiar în vorbirea comună sentimentul că semnul lingvistic nu este decât expresia parțială a gândirii, că nu a fost cuprins totul în cuvinte, că elemente din substanța comunicării se revarsă peste marginile lor și aceasta este tocmai lucrul cel mai important, fără de care mesajul este imperfect, e doar o schemă și nu un act de comunicare. Semnificația cuvintelor este însoțită de un fel de acompaniament care îi subliniază nuanțele și alcătuiește un fundal psihologic, în absența căruia comunicarea și-ar pierde valorile reale conferite de vorbitor”<sup>3</sup>. Acest „supralimbaj” sau „metalimbaj”, cum îl numește Ștefan Munteanu, presupune un decalaj, explică tot autorul, între semnificant și semnificat, decalaj care se produce doar la nivelul vorbirii, nu al limbii. Când semnificatul se construiește în mintea vorbitorului cu un conținut diferit de reprezentări, în funcție de o experiență individuală, poate lua naștere chiar un contrast între acest semnificat și cel comun. Este o problemă de stilistică atunci când e vorba despre un text literar, dar în vorbirea comună creează impresia vorbitorului că acest surplus nerostit ține de câmpul semantic al cuvântului în sine; el este, de fapt, expresia unei atitudini a vorbitorului față de semnificat. Dacă semnul exprimă parțial gândirea, acel „acompaniament” de gândire

totuși există, fără a fi exprimat doar. Iar pentru acest surplus există și semnul lingvistic. În creație, trăirea senzorială și afectivă nouă se transformă prin vorbire în **idee** nouă. Acest nivel al supralimbajului stă alături de conotație și subtext, una la nivelul cuvântului, celălalt la nivelul contextului.

Profesioniștii cu vocație, filosofi înzestrați cu simțul limbii sunt capabili să speculeze nuanțele acesteia și valorile ei stabile. De exemplu, Constantin Noica nu a fost doar un mare gânditor, ci și un creator de idei, bazându-se pe înțelepciunea limbii. Iar un matematician ca Ion Barbu a înțeles că semnificantul artistic e *secund* în raport cu cel verbal.

Poezia e arta supremă care sălășluiește în toate celelalte arte. Ea stă la originea tuturor artelor. Având ca material cuvântul, poezia e cel mai aproape de gândire, dar și foarte aproape de emoție. Ea exprimă nu emoția în sine, ci „idei emoționante” (cf. H. Wald) și asta bineînțeles cu ajutorul cuvintelor. Conotațiile sunt cele care dau expresie emoțiilor; acestea trec printr-un proces de transfigurare în vorbire. La nivelul receptării de poezie se petrece procesul invers, de la cuvinte se ajunge la conotații care trezesc emoția prin rememorarea altor emoții din trecut.

Ideea poetică e o chestiune de revelație, iar revelația „este pregătită de vorbire”<sup>4</sup>. „Talentul nu este muncă, ci revelație, el nu rezidă în timpul investit monoton, ci în durerea monotona izbucnită în strigăt”<sup>5</sup>. Nichita Stănescu vede în actul creației o „stare de ecou”. În *Prologul Aurului tigrilor* (1972) Borges scria: „Pentru un adevărat poet, orice moment al vieții, oricare fapt ar trebui să fie intens poetic, de vreme ce, în mod profund, acesta-i adevărul”.

Poezia se regăsește în toate artele, prin urmare cuvântul se constituie în *germene* al oricărei creații. În 1877, Pater scria că muzica e numai formă și că toate artele aspiră spre condiția muzicii. Mai târziu, Thomas Mann filosofa în *Doctor Faustus*: „În realitate muzica ar fi cea mai cerebrală dintre arte, ceea ce se constată și din faptul că la ea, ca la nicio alta, forma și conținutul sunt, pur și simplu, unul și același lucru”. Aspirația muzicii este aceea de a nu fi auzită, simțită, ci de a fi **percepută** „în stare pur spirituală, dincolo de orice simțuri și chiar sentimente. Numai că, legată de lumea simțurilor, trebuia totuși să năzuiască la o semnalizare cât mai puternică”.

Manifestare ritualică înainte de a deveni artă, muzica făcea parte din corpul sincretic al tuturor artelor. Monodică și neelaborată, era vorbire cântată. Chiar și după despărțirea artelor și emanciparea lor aparent separată, muzica a rămas strâns legată de cuvânt. Nu e un fapt întâmplător acela că Beethoven compunea în cuvinte și nici acela că

1 Henri Wald, *Fascinația concretului*. În „România literară”, an XX, nr. 40, 1 oct. 1987.

2 *Idem*, *Imposibilitatea gândirii fără cuvinte*. Eseu, în „România literară”, an XX, nr. 15, 9 apr. 1987.

3 Ștefan Munteanu, *Stil și expresivitate poetică*, București, 1972, p. 154.

4 Henri Wald, *Imposibilitatea gândirii...*

5 Nichita Stănescu, *Respirări*, București, 1982, p. 8.



muzica „ia foc la atingerea cuvântului”, că verbul țâșnește din muzică, așa cum remarcă același Thomas Mann. Muzica germană tinde în toată evoluția ei spre „drama verb-cânt” a lui Wagner. Actul componistic presupune, deci, o activitate care are la bază „inteligența” simțurilor, dar și intelectul.

Artistul plastic reprezintă lumea speculând formele ei, intervenind demiurgic cu voința și sensibilitatea, evitând imitația și țintind conotațiile fragmentului detașat. Conotațiile le creează însă limbajul, ideea urmărită nu se citește simplu, ca o pictogramă sau o ideogramă. Cele mai multe lucrări ale lui Dalí, de exemplu, sunt meditații pe teme diverse ale universului uman cu precădere. În *Răstignirea* (inșpirată de o schiță a lui Ioan al Crucii de la 1474-77), emoția estetică vine din înțelegerea ideii comunicate printr-un procedeu care ține de creația poetică: trupul lui Iisus e înfățișat dintr-un unghi neobișnuit, văzut din ceruri. Racursiul e perfect, desenul, execuția desăvârșite, dar dincolo de acestea nu frapază doar suspendarea imensei cruci în spațiu, cât acest unghi din care privește pictorul.

Privit diacronic, dansul nu poate fi decât ulterior apariției vorbirii. La origine, avea funcție ritualică și a fost rezultatul mimetismului. Funcția lui ritualică presupune conceperea ideii de divinitate, or, acest lucru implică gândire și deci limbaj, *vorbit*. Dansul e mișcare stilizată, elaborată, presupunând o tehnică, o plastică pe care o împrumută trupului în mod artificial. Dansul clasic comunică idei, subiect,

recurgând însă la mișcări-tip, convenționale, care constituie alfabetul acestui „limbaj”. Povestea e receptată de spectator ca **enunț**, nu e nevoie ca el să cunoască denumirile franțuzești ale unui entrelacé sau demi-plié.

La originea artelor se așază, prin urmare, cuvântul ca suport al gândirii și, implicit, al poeziei. De aceea, simbolul poetic reprezintă sursa expresivității tuturor artelor. Procesul de creație este act de invenție, presupune elaborare și nu poate fi inconștient. Opera de artă se adresează înțelegerii de tip intelectual ca să poată atinge scopul său suprem: emoția estetică. Altfel, se limitează la a trezi stări *senzorial-afective* pe care consumatorul de pseudoartă le confundă cu plăcerea estetică. Iar a concepe cultura în absența cuvântului este o absurditate comparabilă cu aceea de a socoti aleatoriul spontaneitate creatoare, cum au făcut dadaistii, chiar dacă și-au justificat inteligent avangardismul.

Constantin Noica spune în *Jurnalul de la Păltiniș*: „gândirea artistică pune în mod unic problema **raportării la materie**. Artiștii îmi apar a fi cei mai competenți gânditori ai materiei. Nu e vorba deci de o tehnică, ci de o **competență** care merge până la deținerea capacității de răsturnare a materiei, de depășire a precarității ei. Există astfel în gândirea artistică o componentă **alchimică** pe care o poți studia pornind de jos, de la problema atelierului...”